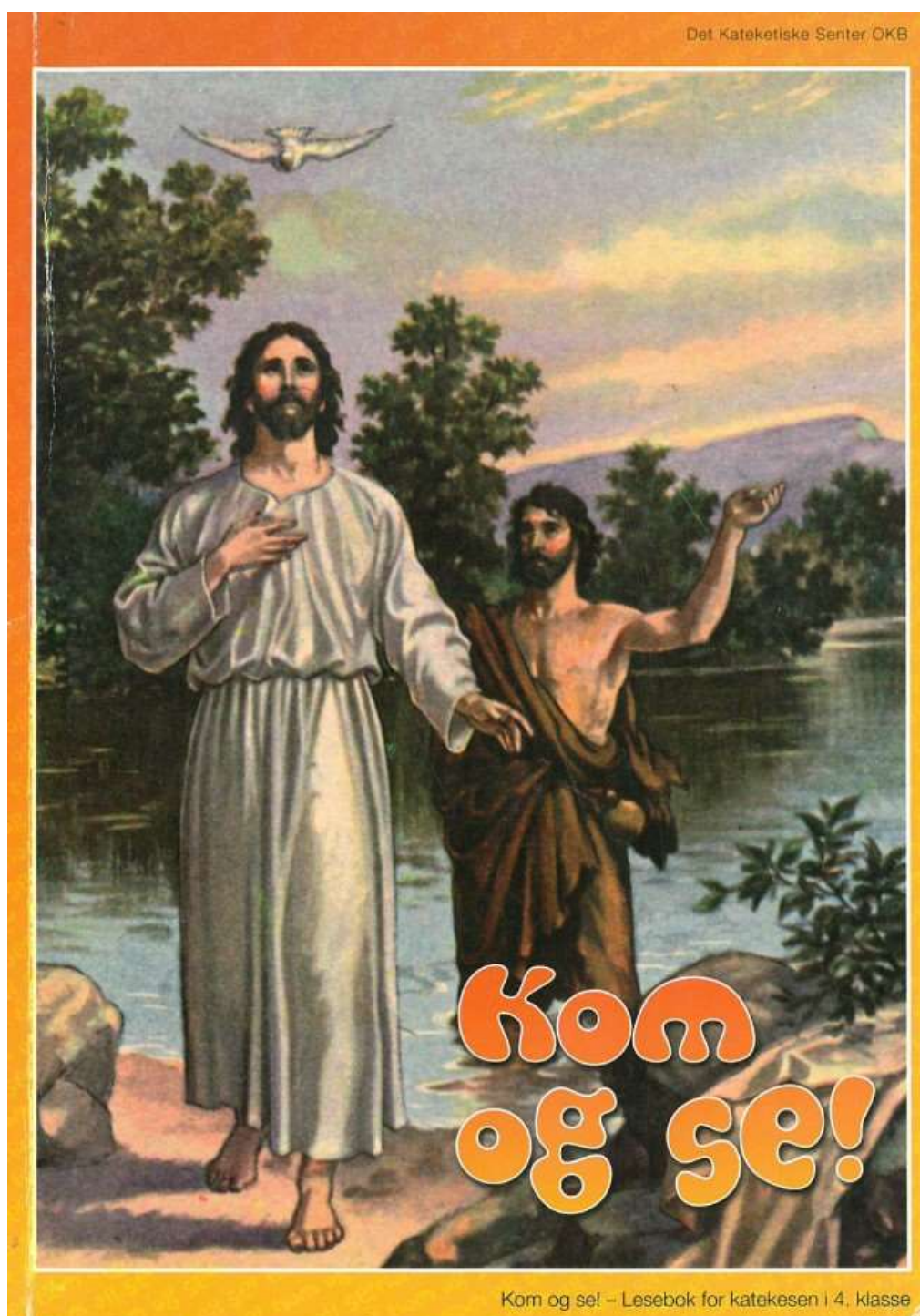

”Kom og se”

- for katekesen i 4. klasse

- Lærerveiledning med oppgavefasit

Innledning

Elevene på 4. trinn mottok førstekommunion i slutten av forrige undervisningsår. Forberedelsen til førstekommunionen er det viktigste i undervisningen på 3. trinn. De skal derfor ha fått en bred innføring i eukaristien, messens innhold og sentrale aspekter ved sakramentene. Barna har allerede fått et forhold til grunnbegrepene i troen og de har lært at de kan møte Jesus i sakramentene og i hverdagen.

Elevene på 4. trinn er ni år gamle. De aller fleste av dem skal ideelt sett kunne lese og skrive enkle tekster brukbart, samt sitte rolig og følge med i timen over en viss tidsintervall. I midler tid vil mange elever lett miste konsentrasjonen og bli urolige dersom det blir for lange intervaller med lærerstyrt kommunikasjon i timene. Derfor er det viktig å aktivisere elevene mye med for eksempel oppgaver, prosjekter og leker.

Dette året går vi videre med temaet Jesus i et relasjonelt perspektiv. Barna skal bli bedre kjent med Jesus, slik det står om ham i Det gamle og Det nye testamentet. I særlig grad fordypes det om de personlige forholdene Jesus hadde til de forskjellige menneskene han møtte, og spesielt disiplene. Ved å bruke de konkrete eksemplene fra bibelfortellingene, kan vi forespeile hva Jesus betydde i alle disse menneskenes liv, og dermed hjelper vi barna til å bygge opp deres personlig forhold til Jesus.

Lærematerialet "Kom og se!" (ny utgave, 2008) består av lesebok og arbeidshefte og er en sterk omarbeidelse det tidligere materialet med samme tittel. Det nye materialet står nå i henhold til læreplanmålene for 4. årstrinn i "Retningslinjer for katekesen", som er utgitt av Oslo katolske bispedømme i 1999.

Leseboken og arbeidsheftet består av ni kapitler. Hvert kapittel i materialet kan tilsvare en katekeseleksjon, dersom en regner at det er omtrent ni undervisningsdager i året i menighetskatekesen. Dersom man i menigheten har katekese oftere, for eksempel hver annen uke, vil en muligens ha omtrent to-tre undervisningsdager til å arbeide med hvert kapittel. Ellers er det naturligvis kateketen(e) selv som avgjør hvordan pensumet skal legges opp i hans eller hennes klasse/elevgruppe, og hvordan lærematerialet skal benyttes i undervisningen. For eksempel er det også opp til kateketen om det gis arbeidsoppgaver eller lesing i lekse til elevene fra gang til gang, eller om dette droppes helt slik at alt lærearbeidet kun foregår i undervisningstimene i menighetskatekesen. Kateketen må alltid gjøre en egen vurdering av hva det er som fungerer innlæringsmessig best for akkurat de elevene som går i gruppen.

Både narrativt og læringsprogresjonsmessig bygger lærebokens kapitler på hverandre i den rekkefølgen de står i boken. Derfor er det forøvrig et poeng i å følge lærebokens kronologi i undervisningen, slik at man ikke hopper frem og tilbake mellom kapitlene.

I denne lærerveiledningen gjennomgås og kommenteres hvert av de ni kapitlene i lærematerialet i henhold til målsetningene for årstrinnet. Før undervisningstimene bør kateketen alltid lese gjennom både det aktuelle lærebokkapitlet og det tilsvarende kapitlet i lærerveiledningen, som en del av forberedelsen til timene.

Katekesemålene for 4. klasse

På det 4. klassetrinnet er temaet for katekesen "Hvem er Jesus?". Vi vil her for ordens skyld kort gjengi det som er læringsmålene for 4. trinn i "Retningslinjer for katekesen". Samtidig vil vi gjerne presisere at disse ikke må forstås som en tvangstrøye for undervisningen, men skal snarere virke veiledende. Slik læreboken er skrevet bygger den på, og dekker, alle disse læringsmålene. Derfor er det i undervisningen enklest å alltid følge bokens temagjennomgang, og arbeide videre med lærebokens stoff i undervisningen.

Hovedmål: Å gjøre barna bedre kjent med Jesus gjennom de mennesker han møtte, med hans betydning i historien, for Kirken og for oss i dag.

- Noah, Abraham, pakten. Profetene talte om Messias som skulle komme. Jødene venter på Messias.
- Maria, Jesu mor. Den uplettede unnfangelse og opptagelsen i himmelen.
- Hl. Josef. Jesus vokser opp og blir regnet for å være "tømmermannens sønn".
- Johannes Døperen vitner om Jesus.
- Faderen vitner om Jesus ved hans dåp.
- Jesus gir seg til kjenne og åpenbarer Gud som sin Far. Folket opplever Jesu kjærlighet.
- Peter følger Jesus, forstår hvem han er og får en oppgave. Peter er klippen som Kirken bygges på, og Paven er hans etterfølger.
- Johannes er kjærlighetens apostel. Han står Jesus nærmest og legger mest vekt på kjærligheten i sine skrifter.
- Jesus møter motstand hos fariseerne.
- Jesus er trofast mot sin Far inntil døden.
- Disiplene møter den oppstandne Kristus. Tomas har vanskelig for å tro at Jesus er oppstanden. Salige er de som tror uten å se.
- Kristi himmelfart. Jesus drar tilbake til sin Far i himmelen. Han er der både som Gud og menneske fylt av kjærlighet til oss.
- Apostlene blir fylt av Den Hellige ånd. Pinsefesten. De første kristne lever i tro, håp og kjærlighet.
- Kirken fortsetter Kristi verk på jorden, veiledet av Den Hellige Ånd. Apostlene knyttes til bispeembetet og presteembetet. Kirken er både på jorden og i himmelen. Bønn for de avdøde og påkalling av de hellige. (Om helgenenes forbønn.)
- Hvem sier vi at Jesus er? Trosbekjennelsen, vårt svar på Guds løfte.
- Maria er vår mor og Kirkens mor. Rosenkransbønnen som sammenfatter Jesu liv og oppstandelse.

Katekesen henvender seg til hele mennesket, men handler først og fremst om trosopplæring og trosformidling. Derfor er det viktig å ha *katekesens fire grunnaspekter* som et bakteppe for arbeidet i katekesen. Disse grunnaspektene er fra gammelt av:

- Troen *kjennes og bekjennes*. Vi bør vite og forstå hva vår tro innebærer. Troen er sammenfattet i trosbekjennelsen, sakramentene, menneskets kall til å leve etter Kristi Ånd og de ti bud, bønn; særlig "Fader vår".
- Troen *feires*. I liturgien og gjennom sakramentene feirer vi det vi tror på og tar i mot Guds nådegaver.
- Troen *blir til liv*. I vårt liv får troen form. Der virker Guds nådegaver, der lever vi vårt kristne kall bygget på et levende og personlig forhold til Gud.
- Troen *uttrykkes i bønn*. I bønnen uttrykker og styrker vi vårt forhold til Gud. Bønnen er grunnlaget for all tro, feiring og liv i Kristus.

Som vi ser er bønn en av katekesens hovedpilarer. Det betyr at bønn og meditasjon bør ha en viktig plass i undervisningen. I kapittel 6 i læreboken er gjennomgangen av korsveiens meditasjoner sentral. Og i kapittel 7 konsentrerer vi oss spesielt om rosenkransbønnen og mysteriene. Men også i de fleste andre av bokens kapitler har vi tatt med adekvate bønner og meditasjoner som står til sist i kapitlet. De er hentet fra den tidligere utgaven av "Kom og se" (Det kateketiske senter, 1983), fra "En liten katolsk bønnebok (Maximilian Kolbe Utgivelser, 2004) og fra "I Ditt nærvær (St. Olav Forlag, 1995).

Kapittel 1: Jødene venter på Messias

I første kapittel begynner vi med å trekke linjen tilbake til forhistorien, slik dette fortelles i GT, og som danner bakgrunnshistorien til Jesus fødsel. Dette gjennomgås her kun i svært korte og skjematisk trekk, først og fremst ved å presentere fortellingene om Noah og Abraham, samt ved å kort gjøre rede for paktsslutningen mellom Gud og Israels folk, profetenes rolle i Israels folk og den messianske forventningen som var vokst frem hos jødene. Dette er viktig for at barna får et innblikk i det som er konteksten for Jesu fødsel til verden; det jødiske og jødernes historie med Gud. Ofte har ellers den gammeltestamentlige forhistorien i praksis en tendens til å bli underkommunisert i trosundervisning for barn.

I kapitlets andre del trekkes tråden deretter raskt videre inn i den nytestamentlige fortellingen. Her redegjøres kort for Marias ubesmittede unnfangelse. Det forklares kort at Den uplettede unnfangelse betyr at Gud beskyttet Maria fra synd og ondskap fra begynnelsen av hennes liv. Barna er naturligvis fortsatt for unge til å få noen videre innsikt i dette dogmet, så det blir liten mening i å dvele uforholdsmessig lenge ved akkurat dette.

Deretter gjennomgås i korte trekk engelens besøk hos den unge Maria, hennes "ja" til å bli Jesus mor og unnfangelsen av Jesus ved Den Hellige Ånd. Til sist under denne delen av kapitlet kommer vi i korte trekk inn på sentrale hovedtrekk ved mariologien; Marias gleder og smerter, Kirkens fest for hennes opptagelse til himmelen og Maria som Kirkens mor. I læreboken vil det i kapittel 7 utdypes noe mer om Maria, da barna skal øve på rosenkransen.

Jesu fødsel gjenfortelles i læreboken på en måte som ligger svært tett opp til evangelietekstens ordspråk, slik at barna lett kan kjenne dette igjen fra "juleevangeliet" (Luk. 2, 1-14) I det påfølgende avsnittet trekker vi perspektivet litt ut av bibelfortellingen og over i vår egen julefeiring, for å betrakte inkarnasjonens betydning.

Under siste del av kapitlet, "Familieliv i Nasaret", kommer vi i et kort glimt inn på Jesus barndom slik vi antar at den kan ha vært, på tross av det lille vi kjenner til denne perioden av hans liv. Ofte kan det være lett å "hoppe over" at Jesus naturligvis også hadde en barndom og en oppvekst, for det er det han som voksten sa og gjorde som blir det viktigste for oss. Men for elevenes vedkommende er det viktig at dette tas opp, slik at de lettere kan identifisere seg med Jesus.

Oppgavefasit til kapittel 1

A) Gud så ned på jorden og han så at menneskenes **ondskap** var stor. Da ble han svært **sorgfull** og angret på at han hadde skapt menneskene. Han ville sende en stor **flom** over jorden. Men Noah var en **rettferdig** mann. Derfor ville Gud redde Noah og hans familie.

Gud sa til Noah: "Bygg en stor **ark** med plass til hele din familie og et par av alle **dyr**! Jeg vil sende en storflom over jorden, men dere skal alle **overleve**. Så lot Gud det strøomme **regn** over hele jorden i **40** dager. Alt levende på jorden **døde**. Bare de som var i arken var trygge. Mange **måneder** gikk før alt var tørt igjen. Familien og dyrene kom ut av arken. Gud **velsignet** menneskene og gav et **løfte**: "Aldri mer vil jeg sende en slik flom over menneskene, for deres **hjerter** har det onde i seg likevel. Bli mange og fyll jorden!"

B) Vannrett: velsignelse, Isak, Kanaan, sand, pakt
Loddrett: stjerne, alter, Sara, stamfar

C)

1. Egypt.
2. Moses.
3. De sluttet en pakt med Herren Gud, og de fikk de ti bud og Loven.
4. De kom til han som skulle bli konge og salvet ham.
5. Messias

D)

1. Foreldrene til Maria het **Anna og Joakim**.
2. Den uplettede unnfangelse betyr **at Maria er uten arvesynd fra begynnelsen av**.
3. Engelen sa til Maria: **"Vær hilset, Maria, du som er full av nåde! Herren er med deg!"**
4. Og: **"Vær ikke redd. Den Hellige Ånd skal komme over deg og du skal bli med barn og få en sønn og du skal gi ham navnet Jesus."**
5. Da svarte Maria: **"Jeg vil tjene Herren. La det skje som du har sagt."**
6. Maria opplevde mye smerte i sitt liv på grunn av **all lidelsen som hennes sønn ble påført**.
7. Da Maria døde ble hun **oppreist fra de døde den tredje dagen, slik som Jesus, og tatt opp til himmelen**.
8. Maria elsker alle dem som **tror på hennes sønn**.

F) Vannrett: menneske, bønn, Maria, Gud, tømmermann

Loddrett: jøde, Nasaret, Josef

H)

"Halleluja! Pris Herren, for han er god, hans miskunn varer til evig tid!"

Forslag til aktiviteter:

Moses-skuespill

Dialog med elevene:

I dag skal vi spille et skuespill om noe helt fantastisk som skjedde for lenge siden.

Vet dere hva slaver er? (Barna forteller) – Ja, de arbeider hardt for andre mennesker. De har ikke så mye å spise. De er fattige. Og de kan ikke bare flytte vekk.

Israelittene var slaver i Egypt. De ville gjerne reise tilbake til det landet Gud hadde lovet Abraham. Først ville ikke Faraos la dem reise, men til sist fikk de forlate Egypt.

Nå skal vi spille et spill der dere skal være israelittene som skal reise ut av Egypt sammen med Moses.

Herren fører israelittene ut av Egypt

Roller: Forteller, to stykker til å dra og skyve pleddene ("Sivsjø-bevegere") Moses, folket, Faraos og Faraos hær.

Rekvisitter: To (blå) pledd, en stav til Moses og eventuelt utkledding til Moses og Faraos.

Scenearvisning: De to pleddene skal forestille Sivsjøen (Rødehavet) og legges på et godt egnet sted i lokalet. I starten står Moses med sin stav og folket oppstilt i den ene enden av lokalet. Faraos og hans hær står utenfor "scenen".

Forteller: Det er tidlig på morgenen i Gosen, israelittenes bosted i Egypt. Folket flokker seg rundt Moses.

Moses: Hør etter alle sammen! Nå må vi være veldig raske. Faraos har endelig gitt oss tillatelse til å forlate Egypt. Derfor bryter vi nå opp fra dette slaveriet og drar til Kanaan, landet som Gud gav Abraham. Men vi må skynde oss før Faraos ombestemmer seg.

Folket: (*Ordner i "tingene" sine. Pakker fort og har det travelt.*)

Moses: Er alle ferdige? Da stiller vi opp og gjør oss klare til å gå. Pass på dyrene og følg bare etter meg! Herren vil gå foran oss og vise oss veien.

Moses og folket: (*"Marsjerer" rett frem mot "Sivsjøen" mens de bærer på "tingene" sine. Går av "scenen".*)

Sceneskift.

Forteller: Det er tidlig på formiddagen i Faraos palass og Faraos har akkurat stått opp.

Faraos: Ah, en ny dag! Solen skinner på åkrene langs Nilens bredd og alt er trygt og godt. Det er jeg som er Egypts hersker. Alle gjør som jeg sier og jeg styrer landet vel. Men vent litt! Hva var det som egentlig skjedde i går? Moses var her igjen og maste på meg for at jeg måtte la israelittene reise fra Egypt. Og jeg gav dem tillatelse bare for å få fred en stakket stund. Uff, så dum jeg var! Da har jeg jo ingen slaver lenger til å bygge pyramidene mine med. Nei, de får ikke dra allikevel! (*Roper:*) Fort, soldater! Sal opp hestene og gjør vognene klare! Vi skal etter Moses og israelittene. De kan ikke ha kommet langt.

Forteller: Soldatene er raske og gjør hester og vogner klare. Faraos løper også for å ta på seg rustning og spenne for vognen sin.

Faraos hær: (*"Saler opp hestene" og går av scenen.*)

Sceneskift.

Forteller: Moses og folket vandrer gjennom ørkenen mot landet Kanaan. Moses går foran.

Moses: Puh, det er varmt! Det er godt å vite at det er Herren som leder oss og sørger for oss på reisen. Han passer på oss så vi ikke skal tørste eller sulte, og vi kommer trygt frem til Kanaan til slutt. (*Løfter hånden over øynene og "skuer" langt frem.*) Å, langt der foran kan jeg se en stor sjø. Er det den veien vi skal, mon tro? Men hva er den lyden? Det høres akkurat ut som hester. (*Snur seg og ser bakover*)

Forteller: Moses og israelittene får øye på Faraos hær som kommer ridende i full fart mot dem. Israelittene blir vettskremte. De tror at de alle kommer til å bli drept av Faraos hær. De begynner å rope til Moses og anklager ham for å ha ført dem ut i ulykke. Men Moses er rolig, han vet at Gud er å stole på.

Moses: Israelitter, vær ikke redde! Bare vent, så skal dere få se at Herren frelser dere i dag! Det er aller siste gang dere ser egypterne i dag. Herren skal stride for dere.

Forteller: Da sa Herren til Moses: "Du skal bare løfte staven din og rekke hånden ut over Sivsjøen og skille den, så israelittene kan gå midt igjennom sjøen på tørre bunnen. Egypterne kommer til å følge etter dere, men jeg skal vise dem at jeg er Herren. Jeg skal vise dem min makt!"

Moses: Vi må løpe så fort vi klarer mot sjøen alle sammen. Det er den veien vi skal. (*Peker mot "Sivsjøen".*)

Forteller: Israelittene løper ned til sjøen, men der må de stanse. De kommer ikke lenger. Faraos og hæren er hakk i hæl.

Moses og folket: (*"Løper" til "Sivsjøen" og stanser der.*)

Faraos og hæren: *"Galopperer" etter.*

Moses: (*Løfter staven og rekker hånden ut over "Sivsjøen".*)

Forteller: Nå sendte Herren en kraftig vind som blåste vannet til side, så den tørre bunnen kom frem. Vannet hadde skilt seg og sto som en mur på to sider av en tørr sti.

Sivsjø-bevegere: (*Trekker pleddene fra hverandre.*)

Moses og folket: (*Vandrer gjennom "Sivsjøen" over til den andre siden.*)

Forteller: Moses og israelittene gikk tørrskodde over "Sivsjøen". Faraog og hæren hans fulgte etter.

Faraog og hæren: (*Begynner å gå etter Moses og folket på den tørre stien i "Sivsjøen".*)

Forteller: Men på den andre siden sto Moses og rakte hånden utover vannet. Og vannet gikk tilbake og slo over egypterne slik at de druknet alle sammen.

Moses: (*Rekker hånden over "Sivsjøen".*)

Sivsjø-bevegere: (*Trekker pleddene tilbake. Faraog og hæren blir liggende under.*)

Forteller: Slik reddet Gud Israelfolket fra egypterne den dagen. Da folket så det storverk Herren hadde gjort, fryktet de Herren og trodde på ham og på hans tjener, Moses.

Maria

Forklar elevene:

Det er vanskelig å tro på noe man ikke kan se, føle eller smake på. Men det er nettopp det Gud ber oss om å gjøre. Vi skal tro på Gud som vi aldri har sett.

Spørsmål til diskusjon:

Tror du på det mor og far forteller deg?

Tror du på det læreren forklarer deg på skolen?

Hvorfor tror du på dem / hvorfor ikke?

Sammenfatt:

Du tror på dem fordi du stoler på dem. Med andre ord; du tror på dine foreldre og din lærer. Å ha tro betyr også å ha tro på Gud. Vi tror på det Jesus har fortalt oss, selv om vi aldri har sett Jesus eller Gud. Jesu mor, Maria, hadde en stor tro. Hun trodde på Gud da en engel fortalte henne at hun skulle ha et barn. La oss nå besøke Maria...

Meditasjon (Les langsomt):

Lukk øynene deres. Trekk pusten dypt et par ganger og slapp av.

Du er utenfor Marias hus. Det er tidlig om morgenen og solen fager himmelen rød. Fuglene synger. Du lytter til fuglenes sang. Lukk opp døren til Maras hus. Gå inn i huset. Det er helt ok, hun venter deg. Nå er det en annen dør rett foran deg. Det er døren til Marias kjøkken. Du går bort til døren. Den er ikke låst. Du går inn på kjøkkenet. Maria ber. Hun ser deg og smiler til deg. Du går bort til Maria og setter deg ved siden av henne. Det er fint å sitte ved siden av Maria...

Et sterkt lys fyller kjøkkenet. Og se; det står en vakker engel midt i lyset! Maria smiler til engelen. Engelen sier: "Hei, Maria." Så vender den seg til deg og sier "hei" til deg.

Du hører etter hva engelen sier til Maria. Han sier at hun ikke skal være redd. Gud har sendt engelen for å fortelle Maria at hun skal ha et lite barn. Hun skal gi barnet navnet Jesus. "Vil du være Jesu mor?" spør engelen Maria. Maria smiler og nikker. Hun sier til engelen: "Jeg forstår det ikke. Men jeg vil gjøre alt det Gud ber meg om. Jeg stoler på Gud. Jeg vil være Jesu mor." Engelen smiler til Maria og forsvinner. Maria ser på deg og tar din hånd i sin. Dere ser begge dit hvor engelen har stått. Maria snur seg mot deg og spør: "Tror du det er viktig å stole på Gud? Du blir en stund hos Maria og snakker med henne om det. (*Stillhet*)

Nå er det tid for å forlate Maria. Du takker for samtalen og sier farvel. Du reiser deg og går til døren. Du går ut. Nå kan du åpne øynene dine og komme tilbake til klasserommet.

Til diskusjon:

Hva betyr det når noen sier "Jeg stoler på deg"?

På hvilke måter kan vi vise en venne eller venninne at vi stoler på ham / henne?

Hva gjorde Maria for å vise Gud at hun stolte på ham?

Hvordan kan du vise Gud at du stoler på ham?

Rosenkrans

Elevene kan lage hver sin rosenkrans av ti perler og et kors. Dere trenger:

- Selvherdende leire
- Hyssing
- Stoppenål
- Folie
- Spraymaling (kan sløyfes)

Del uten bit med leire til hver deltaker. Alle former ti kuler og et kors hver. Det må prikkes hull gjennom kulene og toppen av korset med nål. Så lar man dem ligge og tørke på en folie til neste gang. Da kan man gjerne spraymale dem. Deretter trekker alle hyssing gjennom sine perler og avslutter ved korset.

Be en dekode av rosenkransen med barna, dvs et Fader vår, ti Hill deg Maria og et Ære være Faderen.

Kapittel 2: Jesu dåp i elven Jordan

I dette kapitlet leser vi om den sentrale hendelsen at Jesus, ved dåpen i Jordan, ble åpenbart for Israels folk som Guds Sønn. Det åpner med Johannes Døperens vitnesbyrd om Kristus. I tillegg til Jesu dåp blir vi her kjent med to andre episoder fra begynnelsen av Jesu virke. Disse handler om noen av de første disiplenes møte med Jesus. Jesu oppfordring til de to første disiplene vi leser om i Johannes 1, 35-39, "Kom og se!", er en henspeiling av Guds rike, som Jesus vil søke å vise dem. Disiplene som spør etter hans bolig, søker Jesu opphav og identitet. I disse to episodene tidlig i Johannesevangeliet får vi et frempek om hans senere forkynnelse. Men i undervisningssammenhengen er det viktigste her de ulike disiplenes skjellsettende møte med Jesus som vi leser om i læreboken. Møtet med Jesus kom til å forandre alt for disse menneskene og ble avgjørende for hele deres liv, slik som for veldig mange andre mennesker som traff Jesus. I evangeliene skildres mange av disse møtene, og også videre i lærebokens neste kapitler behandler vi i særlig grad dette.

Vi vil også se at hos noen av de som møtte ham, vekket Jesus sterk harme og forakt. Dette er særlig karakteristisk når det gjelder fariseernes forhold til Jesus. Dette har naturligvis mange dypere teologiske aspekter, men i en viss forstand viser det antakelig først og fremst at Jesus var, og er, en person som ingen kan forholde seg nøytralt til.

Oppgavefasit kapittel 2

B)

1. Døperen Johannes
2. Han sa dette om Jesus.
3. Gud Faderen
4. Det skjedde ved Jesu dåp i Jordan.

C) Vannrett: Jordan, Døpe, Judea, Jesus

Loddrett: Ødemark, Gud

D)

1. Da to av Johannes' disipler fulgte etter Jesus, snudde han seg og spurte dem: **Hva søker dere?**
2. De svarte: **Rabbi, hvor bor du?**
3. Da sa Jesus til dem: **Kom og se!**
4. Da Jesus skulle forlate Judea og reise til bake til Galilea fant han Filip. Han sa til Filip: **Følg meg!**
5. Filip hadde en venn som het Natanael. Filip ville at han skulle hilse på Jesus og ropte på han. Jesus sa til Natanael: "Du er et godt menneske." og "Jeg så deg før Filip ropte på deg, da du satt under fikentreet." Da sa Natanael: **Rabbi, du er Guds Sønn!**

Kapittel 3: Jesus viser oss hvem Gud er

Dette er et langt kapittel der vi blir kjent med begrepet *Guds rike*, og temaet er Jesus som forkynner av Guds rike. Dette er ikke enkelt stoff, heller ikke for voksne kristne. Innen teologiens og bibelfagets ulike grener er studiet av Jesu forkynnelse av Guds rike et av de mest sentrale tema. Guds rike omfatter omtrent hele vår tros mysterium. Innholdet er så rikt at vi neppe selv, og slett ikke barna oppfatter det i hele sin fylde. Men vi må ta i bruk uttrykket i håp om at barna etter hvert fatter mer og mer av hva det betyr.

Å se Guds rike handler om åndelig sans. Dette er nettopp et av katekesens hovedanliggender; elevenes utvikling av deres åndelige sans.

Læreboka legger an et forholdsvis bredt perspektiv på forståelsen av Guds rike i verden, delvis i motsetning til det langt smalere perspektiv der Guds rike forstås som kirken. Her tar vi først og fremst utgangspunkt i det Jesus selv forkynte og lærte om Guds rike, til disiplene og folk han møtte, slik vi kan lese om dette i evangeliene. Det Jesus formidlet om Guds rike faller i hovedsak i kategoriene *konkrete utsagn og taler*, slik som "Tiden er inne, og Guds rike er nær. Vend om og tro på evangeliet!" samt Bergprekenen, *lignelser og helbredelser, undere og syndstilgivelse*.

Læreboka trekker inn tre viktige lignelser; *Såmannen* (Matt. 13, 1-23), *Sennepsfrøet* (Matt. 40, 30-32) og *Gjestebudet* (Luk. 14, 16-21) De to første av disse lignelsene betoner vekst-aspektet ved Guds rike; når Gud har plantet sitt ord i verden, eller i menneskenes sinn, vil det komme til å vokse og bære fukt. Lignelsen om gjestebudet handler om å være fattig i ånden som menneske, for å kunne ta i mot, og ta del i, Guds rike. Lignelsene bringer oss i sterk grad et bilde av Gud som en person. I all Jesu forkynnelse er det karakteristisk at han betoner Gud som Far. Jesus forteller at Gud først og fremst forholder seg til mennesket som en god og kjærlig far til sine barn. Og far – barn relasjonen blir, på samme måte, også et forbilde for oss i vårt forhold til Gud.

Som allerede nevnt handler altså forståelsen av Guds rike om åndelig sans, det er mindre konkret og fysisk enn at vi uten videre kan påpeke det med en finger. Men det finnes også likevel konkrete tegn som tilkjenner Guds rike for oss i verden. Jesus både påpekte og bevirket selv disse tegnene for mennesker som var vitner til det, for å vise dem at "Guds rike er kommet". De undrene og helbredelsene av syke mennesker som han utførte, og de synderne han tilgav og som dermed fikk begravet sitt gamle trøstsløse liv og fikk en helt ny start med blanke ark. Og ikke minst viste og forklarte Jesus har vår kjærlighet i våre handlinger i forhold til medmennesker er de aller viktigste tegnene som bevitner at Guds rike er blant oss.

Oppgavefasit kapittel 3

A) "Tiden er **kommet**, og Guds **rike** er nær. **Vend** om og tro på **evangeliet!**"

C)

1. Jesus sammenligner seg med en såmann fordi han sådde Guds budskap i menneskene han møtte, slik en såmann sår korn i jorden.
2. Guds rike ligner sennepsfrøet, for når budskapet blir gitt et menneske er det bare veldig lite, men siden vil troen vokse og bli mange ganger så stor, og den vil bære frukter og gis videre til nye mennesker.
3. Guds rike vil vokse og bre seg utover til stadig flere mennesker.

E) Eksempler på hvordan vi kan arbeide for Guds rike:

- gi en gave til noen som trenger det.
- besøke noen som er syk.
- invitere noen som er ensomme.
- vise kjærlighet til noen som er vanskelig å være glad i.
- fortelle andre om Jesus.

H)

1. "Alt hva **dere** har gjort for andre, det har dere gjort for **meg**."
2. "Salige er de som er **fattige** i sin ånd, for **himmelriket** er deres."

J) Han kom for å kalle **syndere**.

K) "Herre jeg er ikke verdig at du går inn under mitt tak, men si bare ett ord, så blir min sjel helbredet."

Kapittel 4: Peter og Johannes – to disipler

I den grad vi kan snakke om at Jesus hadde disipler som kom til å spille en viktigere rolle enn de andre, så er Peter og Johannes i alle fall to av disse. På hver sin måte representerer de to meget forskjellige personligheter. Peter var temperamentsfull og utadvendt, Johannes var stillferdig og innadvendt. Peter kan vi betegne som en ledertype, Johannes som en tjenertype. Felles for dem er deres beskjedne bakgrunn fra Kapernaums fiskerfamilier, at de begge ble kallet av Jesus til å forlate alt og følge ham og at de begge ble forandret som mennesker i møtet med ham.

Simon Peters første møte med Jesus var etter en lang natt på Genesaretsjøen uten noe fangst. Etter fiskeunderet oppfordrer Jesus Peter og hans bror Andreas til å forlate livet som fiskere og følge ham, for han skal gjøre dem til "menneskefiskere". De blir med Jesus uten å nøle.

Simon Peter trodde på Jesus på et langt tidligere tidspunkt enn de andre disiplene. Han var den første som sa til Jesus: "Du er Messias, den levende Guds Sønn" (Matt.16, 16), og dermed identifiserte ham. Jesus valgte Simon til å være Kirkens leder, den som han skulle "bygge" sin Kirke "på". Han ble altså den første paven.

For Johannes var det kjærligheten som kom til å stå som det mest sentrale i Jesu forkynnelse. Han forsto Guds kjærlighets mysterium. Og Johannes ble av Jesus valgt til å ta seg av hans mor når han var borte. Det i seg selv sier noe om hvem Johannes var for Jesus. Han var den disippelen som sto Jesus nærmest, han var hans aller beste venn og den Jesus elsket høyest av disiplene. For øvrig var han den yngste av dem.

I tradisjonen som oppsto etter disippelen Johannes, finner vi i NT skriftene av den såkalte Johanneiske skolen. Dette er skrifter som Johannesevangeliet, de tre Johannes-brevene samt Johannes åpenbaring. Typisk er denne skriftradisjonen mest opptatt av Kristi mysterium, begrepene *lys, sannhet, fred og kjærlighet*. Symbolisme og lys-/mørke-dikotomi kjennetegner den johanneiske litteraturen og den senere johannesmystikken, som oppstår i forlengelsen av denne tradisjonen. I motsetning til f. eks den paulinske litteraturen beskjeftiger den johanneiske seg i langt mindre grad med det som har med jordiske kirkeordninger å gjøre.

Oppgavefasit kapittel 4

A)

1. Simon var fisker.
2. Simon og Andreas hadde ikke fått noe fisk hele natten. Jesus kom og sa at de skulle legge ut på dypet og kaste ut noten. Da fikk de så mye så mye fisk som de aldri hadde fått før. Da forsto Simon at Jesus var helt spesiell.
3. Jesus mente at Simon skulle forlate yrket sitt som fisker, og isteden bli med ham for å forkynne Guds rike for menneskene.
4. Peter betyr klippe. Jesus kalte ham det fordi han var så sterk som en klippe og fordi Jesus ville sette ham til å være overhode for Kirken når han selv var fart bort.
5. Peter forsto at Jesus var uvanlig da han så ham gjøre mange under, og ble vitne til at Jesus forvandlet seg foran øynene på ham og noen andre disipler da de var opp på et fjell.
6. Det var Peter som svarte riktig.
7. Han svarte: "Du er Messias, Sønn av den levende Gud."

C)

Roma var den største og mektigste byen i verden på denne tiden. Da Peter ble **apostel** drog han dit og ble **biskop** for kirken der. Peter ble også hele Kirkens øverste leder. **Paven** er Peters etterfølger. Hans

viktigste oppgave er å lede Kirken slik Gud vil at den skal være. Og å gi oss råd og hjelp til å leve som kristne.

D)

1. Jesus kalte **Johannes** til å forlate **alt** og **følge** ham.
2. Den disippelen som sto Jesus nærmest var Johannes.
3. Ja.
4. Maria.
5. I sine brev var Johannes spesielt opptatt av kjærligheten.

E)

1. Johannes var sønn av en fisker fra **Kapernaum** og han var en **venn** av Peter. Da Jesus hang på korset sa han til Johannes: **Der står din mor**. Og til Maria sa han **Der står din sønn**. I et av brevene sine skriver Johannes: "Har Gud vist oss så stor en **kjærlighet**, da skylder også vi å **elske** hverandre." Og et annet sted skriver han: "Kjærligheten skal ikke ytre seg bare i **ord**, den må være **ekte** og vise seg i **gjerninger**."

G) Jesus mente at det er lett å være glad i noen som alltid oppfører seg bra og viser kjærlighet. Det kan alle. Det som er vanskeligst av alt er å vise kjærlighet til mennesker som ikke alltid er så snille.

H) "Dersom dere blir i mitt **ord**, da er dere virkelig mine **disipler**."

I) Vi følger **Jesus** når vi tror på han og holder hans ord. Vi kan kjenne Jesu disipler på den **kjærligheten** de har til hverandre. Dersom vi har **kjærlighet** til hverandre, slik som Jesus har lært oss, prøver vi også å tjene hverandre.

Kapittel 5: Jesus kjemper mot det onde

I sin kamp mot det onde, som er Jesu primære livskamp, tok han utgangspunkt i menneskets lidelse som følge av synden. Hans holdning til menneskets tragedie og det lidende mennesket er alltid medlidenhet. Dessuten utfordret han Satan, "motstanderen", som vi kan anse som personifikasjonen av ondskaperen i verden. Satan har satt seg opp mot Guds verk og hans intensjon er menneskets lidelse og utslettelse. Hans viktigste redskap er synden, som han listig fører mennesket ut i, og som i sin tur fører oss i undergangen.

Årsaken til menneskenes lidelser er altså Satans makt, som Jesus vil fri oss fra. Under sitt virke møtte han mange mennesker som bar på store problemer og tunge lidelser; blinde, lamme, syndere, urene, utstøtte, triste og ensomme. De som trodde på at Jesus kunne hjelpe dem og kom til ham med sine plager, fridde han fra deres lidelser og synder. Slik grep han personlig inn i deres liv og kastet ut det onde. Disse menneskene fikk et nytt liv i Gud i det øyeblikket de ble helbredet eller fikk tilgivelse av Jesus.

I sin oppstandelse fra de døde seirer Jesus Kristus til sist, og en gang for alle og på hele verdens vegne, over det onde. De undrene Jesus utførte i enkeltmenneskers liv under sitt virke, er tegn som peker frem mot hans oppstandelse; den universelle frelseshandlingen.

Det er ikke meningen at denne undervisningsleksjonen primært skal sentrere seg rundt ondskaperen manifestert i våre liv som Djevelen og hans gjerninger. Et slikt perspektiv må vi søke å unngå; det er ikke meningen at barna skal bli skremt. Hovedperspektivet er snarere å peke på hva det onde i verden og i våre liv er, og at Kristus er vårt håp som kan fri oss fra det onde. Fortellingene om Jesu medlidenhet, kjærlighet og omsorg for menneskene, inklusive helbredelsesundrene, er gode og illustrerende eksempler.

Oppgavefasit kapittel 5

A)

1. Lenge før Jesus kom til verden sa profeten Jesaja: "Han tok våre **plager**, han **bar** våre **sykdommer**."
2. Han sa dette om Jesus.

B)

1. Problemene de hadde var sykdom, handikap, sorg, fattigdom og synd.
2. De som hadde sykdommer ønsket å bli friske, de som var handikappede ønsket å kunne fungere som andre mennesker, de som var fattige og triste ønsket å bli lykkelige og syndere ønsket å bli tilgitt.
3. Jesus helbredet syke og handikappede, og han tilgav syndere.
4. Jesus gjorde dette for å vise Guds kjærlighet, og at i Guds rike finnes ingen lidelse og synd.
5. Fariseerne var Jesus motstandere.
6. De snakket om hvordan de kunne få ryddet Jesus av veien.

C)

Jesu forkynte budskapet om **Guds** rike. Når det kommer, skal det være verken (eks) **lidelse / sorg / sykdom / synd** eller **død / ondskap**. Jesus gjorde mange **tegn** for at menneskene skulle **tro** på ham. Vi tror på det **glade** budskap om **Guds** rike. Vi tror at en dag skal Jesus **vinne** over det **onde**.

D)

2. Eksempler på hvordan vi kan kjempe mot det onde:

Vi kan:

- være gode mot alle og hjelpe de som har det vondt, si i fra om urettferdighet, mobbing og rasisme.
- protestere mot krig.

Kapittel 6: Jesus blir korsfestet og dør

Komplottet mot Jesus, hans lidelseshistorie og omstendighetene rundt hans død er det som står sentralt i kapittel 6. Jesus, som selv var uten skyld, måtte lide og dø som en kriminell i hans egen samtid. Slik tok han på seg alles synder. Jesu død på korset er en helt alminnelig død, slik ethvert menneskes død. Det er først hans oppstandelse som er usedvanlig.

I undervisningen blir de emosjonelle sidene ved dette viktige. Elevene skal ledes til å sette seg inn i Kristi lidelseshistorie. Å gå hele korsveien sammen i undervisningen kan være et godt grep i forbindelse med dette. Men ikke minst er det også fruktbart å sette seg videre inn i hvordan Jesu død fortonet seg for hans disipler, som hadde forlatt alt for å følge ham og satt alt sitt håp til ham. For disiplene var hans død forferdelig og helt uforståelig. De opplevde seg sviktet og forlatt, og forstod det som at alt håp var ute.

Oppgavefasit kapittel 6

A)

1. "Ta og et alle derav for dette er mitt legeme, som skal gis for dere."
2. "Ta og drikk alle derav for dette er mitt blods kalk, den nye og evige pakts blod som skal utgytes for dere og for de mange til syndenes forlatelse. Gjør dette til minne om meg."
3. Vi minnes Jesus siste måltid i eukaristien, dvs nattverden, i messen.

B) Jesus døde for oss av kjærlighet.

E) Din **død** forkynner vi, Herre. Og din oppstandelse **lovpriser** vi. Inntil du **kommer!**

Kapittel 7: Jesus står opp fra de døde og drar tilbake til sin Far

Det er ingen overdrivelse at oppstandelsen er den største og mest sentrale hendelsen i frelseshistorien. Hvis korset var Jesus Kristi bestemmelse fra krybben av, slik det er vanlig å si, så peker i alle fall hele hans liv, fra unnfangelsen av, frem mot oppstandelsen fra de døde. Vi feiere oppstandelsen som Kirkens aller største fest. Den er sentrum i vår tro og hele det kirkelige liv.

Ingen sto Jesus så nær som hans mor, Maria. Hun kjente ham aller best og tvilte aldri på ham, men trodde alltid på ham fullt og helt. Ingen andre var som henne vitne til hele hans liv; hans unnfangelse, fødsel, barndom og oppvekst, hans offentlige virke med forkynnelsen og undrene, hans korsfestelse og død, at han var oppstanden, hans himmelfart og at han tok henne opp til seg i himmelen. Som hans mor gjennomlevde hun alt sammen med ham, på en måte som ingen andre mennesker kunne eller var i stand til.

Hvis vi skal kunne sammenfatte og se hele Kristi liv under ett er det derfor nærliggende å søke å se dette med Marias øyne. Selv om vi ikke har skriftlige kilder fra Marias hånd, er det rimelig å anta at ingen kan berette for oss om Jesus Kristus så sannferdig og rett som hun. Selv ikke evangelistene.

Rosenkransbønnen sammenfatter Jesu Kristi liv nettopp slik Maria kan berette om dette. Vi mediterer over ulike sentrale hendelser i Jesu, og dermed hans mors, liv, fra hans unnfangelse til Marias kroning i himmelen. Når vi ber rosenkransbønnen er det derfor naturligvis sentralt å fundere på hvert enkelt av mysteriene, som er knyttet til viktige hendelser i Jesu liv. Men vel så viktig er det samtidig ikke å forsvinne inn i vår egen fortolkning av mysteriene, men åndelig sett å åpne oss selv for Marias egen stemme og la henne tale til oss som troende.

Vi forstår at å be og meditere over rosenkransen krever lang øvelse. Å begynne tidlig i livet kan derfor være nyttig. For mange av elevene i klassen vil det kanskje være første gang de er med på dette. Å begynne lett med en forklaring og introduksjon kan derfor være på sin plass i første omgang.

Oppgavefasit kapittel 7

B)

1. Fred være med dere!
2. Disiplene ble forskrekket og redd, og de hadde vanskelig for å tro at det var sant at han var stått opp.

C)

1. Tomas var en av Jesu disipler.
2. Nei.
3. Han fikk selv kjenne på korsfestelsessårene på Jesu kropp.
4. "Du tror fordi du har **sett** meg. Salige er de som **ikke** ser og likevel **tror**."

E)

1. Han var med disiplene i 40 dager til.
2. Han snakket da om Den Hellige Ånd.
3. "Jeg er med **dere** alle dager, inntil **verdens** ende."
4. Jesus skiltes fra disiplene og ble tatt opp til himmelen.

F)

1. Når vi ber rosenkransen konsentrerer vi oss og mediterer. Slik som **Maria** søker vi å komme nær og betrakte de store **hendelsene** i **Jesu** liv.
2. Gledens mysterier, Lysets mysterier, Smertens mysterier, Herlighetens mysterier.

Kapittel 8: Kirken mottar Den Hellige Ånd

I dette korte kapitlet tar vi for oss sendelsen av Den hellige Ånd og Kirkens aller første tid. Ved å fordype de første kristnes liv i Den Hellige Ånd trer kontinuiteten mellom den aller tidligste kristne kirken og oss i dag klart frem.

Pneumatologien er læren om Den Hellige Ånd, og den er en meget omfattende del av troslæren sammen med læren om Treenigheten. På 4. trinn behøver elevene naturligvis på ingen måte å sette seg inngående inn i dette. Men de skal, i korte trekk, få kjennskap til den evangeliske beretning om Den Hellige Ånd og dens rolle i Kirken. I lærebokens kapittel 2 leste de om Jesu dåp i Jordan da Den Hellige Ånd kom over ham som en due, og Faderen lot hans identitet åpenbares. (Matt.3,13-17. Mark. 1,9-11. Luk.3,21-22. Joh.1,32-34) I dette kapitlet er apostlenes mottakelse av Ånden på pinsedagen, med den påfølgende "massedåpen" av de aller første kristne, sentral. (Apg.2,1-44) Her knyttes også Den Hellige Ånds inntog i Kirken direkte opp mot dåpsakramentet generelt.

De første kristne som ble døpt erfarte Ånden på en svært spesiell måte og som en meget skjellsettende kraft i deres liv. For mange kristne i Kirkens senere historie og i dag er det ikke nødvendigvis slik. Den Hellige Ånd opptrer også under andre og mindre empirisk påvisbare skikkelser og han influerer i Kirken, og i den enkeltes liv, på mange ulike måter. I undervisningen kan vi, dersom det er interesse for det blant elevene, reflektere litt over dette; hvem Den Hellige Ånd er, hva han gjør og hva dette betyr for oss i dag. Videre kan vi også fortsette å reflektere over fellesskapet mellom de troende i urkirken, som i mange tilfeller er forskjellige fra fellesskapet vi lever ut i Kirken i vår tid. Skjønt i klosterkommunitetene ser vi at den tidlige kristne kirkes ideal om å dele alt og leve i fattigdom og kjærlighet hevdes også i vår tid. Kan legfolk i Kirken lære eller ta eksempel av noe av dette? - Og i så fall på hvilken måte? Det kan være fruktbart å stille slike spørsmål for å sette i gang en tankeprosess hos elevene.

Oppgavefasit kapittel 8

A)

1. Jødene feiret pinsefesten
2. "Talsmannen, Den **Hellige Ånd**, som **Faderen** skal sende i mitt navn, skal **lære** dere alt og **minne** dere om alt det jeg har sagt dere.
3. Ja
4. Mange av dem begynte å tro på Jesus.

B) Vannrett: Sønnen, Gud, evighet, Faderen, Trøsteren, kjærlighet, Skaper, sjel.
Loddrett: hjerte, styrken, troen, lyset, liv, brann.

C)

1. Den Hellige Ånd
2. Han kan hjelpe oss å tro på Jesus og til å leve i kjærlighet og gjøre det gode.

E)

1. De første kristne pleide å møtes i templet og i hjemmene hos hverandre.
2. De gjorde gode gjerninger mot både hverandre og andre mennesker som de ikke var venner med.
3. Ja.

Kapittel 9: Kirken fortsetter Kristi verk

I kapittel 9 er det kontinuiteten mellom, på den ene siden, Kirken i verden i dag og, på den annen side, evangelienes Jesus Kristus og apostlene, som er sentralt. Det er viktig at elevene blir gjort oppmerksomme på denne kontinuiteten, selv om den kan virke selvsagt.

Slik vi som vi i de forutgående kapitlene i denne læreboken har sett på de ulike evangeliske skikkelsenes personlig møte med og forhold til Jesus, ser vi her på det Kirken som kollektiv lærer om Jesus Kristus. Naturligvis sammenfaller dette med hans samtidiges egen erfaring av ham, og slik evangeliene nøyaktig skildrer dette. Det vi lærer om Kristus kommer da også særlig til uttrykk gjennom evangeliene. Og lesning av evangeliene kan lære oss meget om det autentiske liv i Kristus, uansett hvor i livet vi måtte befinne oss. Men vi kan si at den apostoliske trosbekjennelsen oppsummerer hovedtrekkene i troslæren på en enkel og systematisk måte. På denne måten er trosbekjennelsen da også meget pedagogisk. Dersom barna kan lære seg trosbekjennelsen utenat er det fint.

Videre kommer Kirken som kosmisk bevegelse til uttrykk i dette kapitlet. Her trekker vi på de frelsesøkonomiske perspektivene. Mennesket kan ikke bli frelst i sitt jordiske, nåværende liv. Det er først i det hinsidige. Men vi finner vår vei mot Kristus, som er vårt mål, i Kirken i verden. Guds rike er allerede hos oss nå, gjennom det livet i Krist Ånd som vi fører. Samtidig er det ennå ikke kommet, men hører fremtiden til, da Herren skal gjøre allting nytt og Kristus skal bli alt i alle. Vi snakker her om hele skaperverkets endelige mål. Og det er dette hele det kristne håp dreier seg om; at Gud skal utslette det onde, gjenreise det gode og at Hans rike skal komme og være til evig tid, for menneskets og all skapningens sanne naturs skyld.

Oppgavefasit kapittel 9

A)

1. I person av Den Hellige ånd er Gud alltid med Kirken.
2. Gud vil at vi skal etterligne Jesus.
3. Kirkens viktigste oppgave i verden er å videreføre Kristi verk.

B)

1. Jesus gav apostlene i oppgave å gå ut og lære fremmede mennesker om ham og døpe dem og gi dem tilgivelse for synder.
2. Apostlene gav sine oppgaver videre til mennesker i menighetene. Det er biskopene prestene og diakonene.

C)

1. Faderen, Sønnen og Den Hellige Ånd.
2. Den andre delen i trosbekjennelsen sier at:
  - Jesus er Guds Sønn.
  - han er født av jomfru Maria
  - han ble korsfestet og døde.
  - han sto opp igjen fra døden.
  - han er nå hos Gud Fader i himmelen.
  - han skal en gang komme igjen.

D)

1. I lignelsen sammenligner Jesus de kristne med **surdeig / gjær**. Og alle menneskene i verden med **mel**.
2. Vi har Guds rike iblant oss, når vi som kristen viser kjærlighet og gjør det gode.
3. Vi kan utbre Guds rike i verden, ved å vise kjærlighet til mennesker som ikke tror på Gud

E)

1. Nei, de bare forlater oss som ennå lever.
2. Det er viktig at vi ber for de døde fordi de fortsatt trenger vår støtte på sin vei mot Gud. De kan ikke gå veien alene.
3. Vi viser samhörighet med andre kristne og Gud.

F)

1. I dåpen vår har Gud kallet oss alle til å være hellige.
2. Helgenene har gjennom sine liv vist oss andre hva Guds **kjærlighet** er.
3. Eksempler på noen helgener: hellige Olav, hellige Hallvard, hellige Birgitta, hellige Frans.